

KÖY ENSTİTÜLERİNDE ÖĞRETİM PROGRAMI VE BURALARDAKİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM UYGULAMALARI İLE İLGİLİ İLKE VE YÖNTEMLER

Cavit BİNBAŞIOĞLU

Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi Araştırmaları:

- Köy Enstitüleriyle İlgili Bir Sempozyuma Sunulan Bildiri-

1. Genel Olarak Okul ve Toplum İlişkisi:

Gelişmekte olan bir toplumda kültürün bir parçası olan eğitim sistemi, iki görev üstlenmiştir. Biri, toplumu, olduğu gibi genç kuşaklara yansıtmak; diğeri de toplumu değiştirmek ve onun ülkülerinin gerçekleşmesine yönelik bir güç oluşturmak. Toplum, kendi temsilcileri aracılığıyla hem eğitim politikasını saptar, hem de bu iki işlevini (koruma ve geliştirme) (Havinghurst'un Society and Education adlı eserinden Eğitim ve Sosyal Politika bölümü) 1973 Bu, demokratik toplumlarda temelli bir özelliktir.

19. yüzyılın sonlarına kadar, okulda, genelde, bir "okul" ve bir de "öğrenci" vardır. Öğretmen, toplum değerlerini öğrenciye sunuyordu. Fakat, sanayi ve ticarete değişiklik oldukça, toplumda da değişiklikler oldu. Öğretmen yetersiz kaldı. Oysa, daha önce, aile, çocuğu topluma göre yetiştiriyordu. Bu durumda, okul, toplumdan uzaklaşmıştı. Çünkü, ailede yaşanan "deney", okulda yoktur.

Amerikalı eğitimci John Dewey, Okul ve Toplum adlı eseriyle, 1899'da okulu topluma yaklaştırmak için çaba gösterdi. Okul, okul açılmadan önceki aile yaşamında görülen ve "deney"e dayalı olan yaşantıyı okula getirmeliydi. Bu, yeni okulun ya da yeni eğitimin amacı olmalıydı. Bunun için, bu tür (Dewey; Mektep Cemiyet, İstanbul: Devlet B., 1930, s.3-4) okullara "yeni okul" ya da "yeni eğitim" adı verildi.

Aynı düşünce, 20.yüzyılın başlarında Avrupa'da da görüldü. Hemen her ülkede yeni okullar açıldı. Bu yeni okulların özelliğini, okuldan önceki yaşamda olduğu gibi, çocuğu, doğa ile karşılaştırmak, onun içinde çalıştırmak ve suretle bilgi, beceri ve alışkanlıklara sahip kılmak oluşturuyordu.

2- Çocuk Psikolojisi ve Eğitim Etkinlikleri:

Almanya'da Kerschensteiner de, bir başka yoldan, aynı sonuca vardı. 1895-1920 arasında Münih Eğitim Müdürlüğünde danışman olarak çalışan bu eğitimci, orta dereceli okullara, derslik ve laboratuvar yanında, mutfak, dokuma ve iş atelyeleri ekledi ve iş aracılığıyla eğitim ilkesini uygulandı. O, bu davranışının nedenini, çocuk psikolojisinde buldu. Biliyoruz ki, ilk psikoloji laboratuvarı 1879'da Leibzig'de W.Wund tarafından kuruldu. Çocuk psikolojisi de o yıllarda gelişmeye başladı. Anlaşıldı ki, çocuk, çevresine karşı çok "ilgili"dir, her şeyi "araştırıp bulmak" ve bu suretle "öğrenmek" ister. Oysa, geleneksel okulda, bunun tam tersi yönde bir işlem yapılmaktadır. Yani, çocuk etkindir, kendi eğitimi için de etkinliğe muhtaçtır. Çocuk, "yaratıcı" bir kudrete sahiptir. Okul, bu kudreti ileri...

...ortaya çıkarmalıdır. Böylece Pestalozzi'de başlayan "gözlem" yöntemi, yerini "bizzat etkin olmak" ilkesine dayanan başka bir yöntem bir-

3. Eğitimde İş ve İş Anlayışı:

rakmalı idi. Bunun bir gereği olarak da, eski dinleme ya da kitap okulu; yerini atelye, mutfak, mandıra, bahçe ve kırlara bırakmıştır. Böylece, çocuğun dünyasına uygun olan "iş okulları" kurulmuştur. (Kerschensteiner, G., "Yarının Mektepleri İş Mektebi Olacaktır", Muallimler Mecmuası, Sayı: 47-48, s.1997-1999. 1926)

Eğitimle "iş" anlayışı, önce "bedensel iş" olarak ortaya çıktı. Sonra zihinsel nitelikte "iş" olabileceği de kabul edildi. Köy Enstitülerinin kurucusu İ. H. Tonguç'un yazdığı Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü'ne göre, "İş, değer elde etmek amacı güdülen ve yine bu amaca uygun olan etkinliktir." "İş eğitimi de, bireye iş görme imkânları yaratmak suretiyle, onu, iş içinde, iş aracılığıyla eğitmektir (Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü, s.222-227)

İş olgusu, psikologlara göre dört evrede oluşur:

1. Amacın ortaya konması,
2. Bir plan taslağının yapılması,
3. İşin kısımlara ayrılması ve her bir kısmın ayrı ayrı yapılarak birbirine bağlanması,
4. Yapılan işin amaca uygunluğunun denetlenmesi ya da değerlendirilmesi.

Bugün bu anlamda bir iş, Köy Enstitülerinde olduğu gibi, meslekî ve teknik okullarda da daha bilimsel bir biçimde uygulanmaktadır. Köy Enstitülerinde de mantıksal olarak, aşağı yukarı, aynı biçimde uygulanıyordu. Programında, yaşamın gerekleri dikkate alınarak şöyle deniyordu: "Her sınıfta, öğrenciye yaptırılacak her türlü iş, eşyanın yapılış evreleriyle ilgili ve niteliğini belirtici karakterde olmalıdır." (Köy Enstitüleri Programı, 1943, s.162)

Köy Enstitülerinde iş önem kazanmaya başlayınca, iş eğitimiyle ilgili eserler de yazılmaya ve Türkçeye çevrilmeye başladı: 1940'ta P.Fiker'den İş Esaslarına Uygun Öğretim Usulleri, E.Burger'den İş Pedagojisi, M.Spielhagen'dan Öğretimde Yeniye Doğru, Kerschensteiner'den İş Okulu, Booker Washington'dan İş Terbiyesi. Ayrıca İ.H. Tonguç'un İş ve Meslek Terbiyesi, Sait Yada'nın Yaratıcı İş kitabı yayımlandı.

4. Türkiye'de İş Eğitime İlişkin Hareketler:

Dünyada iş eğitime ilişkin bu hareketler olurken, Türkiye'de de, adeta ona paralel bir biçimde, eğitim hareketlerinin de olduğu görülmektedir. 1896'da Hazergratlı Mehmet Refet'in yazdığı Terbiye-i Dimağîye, Yahut Usul-i Terbiye adlı 31 sayfalık bir kitapçıkta şöyle deniyor: "İş, düşünceleri (fikirleri) hem zihne, hem de parmaklara nakşeder. En güzel öğrenme yöntemi, görmekle değil; iş yapmakla olur." (Mehmet Refet; Terbiye-i Dimağîye Yahut Usul-i Terbiye. İstanbul, 1896/1312, s.27-28) Daha sonra açılan Daruhayr-ı Âli adlı bir okulda da tarım, sanat ve ticaret derslerine yer verilmiştir. Bu okul, 1903'te açılmış, 1909'da kapatılmıştır.

(Binbaşıoğlu, Cavit. Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi. İstanbul: Millî Eğitim B. 1995, s.70. Millî Eğitim Bakanlığı Yayını. İnceleme-Araştırma:70)

1909'da şair Tefvik Fikret, arkadaşlarıyla birlikte, bir şirket kurarak İstanbul dışında bir yerde "Yeni Mektep" adıyla bir

ci bir yöntem olarak iş aracılığıyla

okul kurmak istemiş nizamnamesini bile yayımlamıştır. (Binbaşıoğlu, Cavit, A.g.e., s.107, 117-119) 1913'de Nazır Şükrü bey zannında tarım, sanat ve ticaret derslerine de yer veren bir "Muhtelif Gayeli Mektepler" adıyla bir okul kuran fakat 1. Cihan Savaşının çıkması dolayısıyla fazla gelişmemiştir. (Binbaşıoğlu, Cavit, A.g.e., s.109) 1919'da da İstanbul Kız Öğretmen Okulu Müdürü bulunan Edip Bey, Nezaret'e sunduğu bir layihada "İlkokul" yerine öğleden önce kuramsal, öğleden sonra da pratik derslere yer veren "Hayat Mektebi" adlı bir okul açma önerisinde bulunmuştur. (A.H.) "Yeni Hayat Mektebi", **Tedrisat Mecmuası**, Sayı: 47-48, Ağustos 1919) Buna benzer başka girişimler de olmuştur. İsmail Mahir Ef.'nin İzmit Akmeşe'de Darüleytamdaki denemeleri gibi. (x)

Atatürk'ün BMM'deki köylü ile ilgili olarak yaptığı 1.3.1922 tarihli ünlü konuşmasından sonra, eğitimde bir yenileşme hareketi başlamıştır. Bunun ilk belirtileri Atatürk'ün kendisinden gelmiştir. BMM'deki bir konuşmasında "Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem, bilgiyi, insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı ya da bir uygarlık zevkinden çok, yaşamda başarıya ulaşmayı sağlayan bir araç durumuna getirmektir." demiştir. Bu söz, o sırada Türk Eğitim felsefesinin bir ekseni haline getirilmeye çalışılmış, hakkında yorumlayıcı nitelikte eserler yazılmış ve Bakanlıkça bir genelge yayımlanmıştır. (Binbaşıoğlu, Cavit, Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, 1995, s.176-177, 484)

1923 Şubatında toplanan İzmir İktisat Kongresinde de durum tartışılmış ve alınan kararda, adeta Köy Enstitülerinin kuracağı bir köy okulunun tasviri yapılmıştır.

1927 yılında Kayseri'nin Zincidere köyünde ve Denizli'de açılan köy öğretmen Okulları aynı amaca yöneliktir. Fakat, alt yapıyı hazırlanmadığından, gelişmeden, bir iki yıl mezun verdikten sonra kapanmışlardır.

1932'de Halkevleri kurulduktan ve "köycülük" hareketleri yeniden başladıktan sonra, 1933 Haziranında Dr.Reşit Galip Bey'in başkanlığında toplanan "Köy İşleri Komisyonu", köy öğretmeninin niteliklerini belirlemiştir.

Bu öğretmen tipi şöyle idi:

1. Köyün inanışlarına etkili olmak özelliği,
2. Köyün toplumsal yaşamına etkili olmak özelliği,
3. Köyün maddi ve ekonomik hayatına etkili olmak özelliği,
4. Aydın olmak özelliği. (Tonguç, İ.H., Canlandırılacak Köy, 1947, s. 419) Bu konuda Halkevleri Genel Merkezi'nin çıkardığı "Ülkü" dergisinin Temmuz 1933 tarihli sayısında Talim Terbiye Kurulu üyesi Mehmet Saffet Engin'in uzun bir yazısı vardır. (Sayfa:422-430)

Burada, köyün canlandırılmasına ve kalkındırılmasına etkili olacak bir öğretmen tipi amaçlanmıştır. Fakat, bu konuda o yıllarda fazla bir şey yapılamamıştır. 1935'te Saffet Arıkan'ın Bakanlığı zamanında İ.Hakkı Tonguç İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirildikten sonra, devam eden ihtiyaçlar üzerine, Atatürk'ün önderliğinde, önce eğitim kursları açılmış, sonra da buradan alınan olumlu sonuçlar üzerine, 1937 yılında Eskişehir'in Çifteler, bucağında ve İzmir'in Kızıllı semtinde ilkokul üzerine üç yıllık

(x) Öymen, H.Raşit. Köy Enstitülerinin kuruluşunun Tarihi ve Problemi U.Türk Tarih Kurumu, Atatürk Konferansları, 1980, s.32.

Ayrıca Edirne Maarif Md.'nin bir girişimi olmuştur. 1916 yılında çıkan **Muallim Mecmuasının** 2. sayısında verilen bir habere ve "Edirne Darülmualiminin ve Darülmualimiat Yuvaları" adlı bir broşüre göre okulsuz köylerden alınan çocuklara (kız ve erkek) ilkokulda yatılı öğrenim yaptırılarak buradan öğretmen okuluna alınması girişiminde bulunulmuştur

Yine 1917 yılında Satı Bey'in çıkardığı **Terbiye Mecmuası**'nda (Yıl: 1914/1330, Sayı: 4, s.160-161, 174-175) Avrupa'daki "Yeni Okul"ların yaşamını yansıtan fotoğraflar yayımlanmıştır. Bu fotoğrafların altında şu yazılar vardır:

"Yeni Okullarda ahlaki eğitime büyük yer verilir. Öğrencinin her şeyden önce, aydın bir vicdan ve kuvvetli bir kişilik sahibi olmasına özen gösterilir. Bu okullarda her şey ona göre düzenlenir. Öğrenciye iyilik duygusunu ve gerçeği sevdirmek... Hemicinsinin mutluluğuna hizmetten zevk aldırarak bir çevre (maddi ve manevi bir ahlak çevresi) oluşturur.

"Kişisel sorumluluk duygusu" ve "kişisel girişim" yeteneğini geliştirmek için öğrenciler büyük bir özgürlük verilir. Bu özgürlüğün kötüye kullanılmasına, telkin ve ikna suretiyle, okulun genel yaşamı aracılığıyla engel olunur. Yeni

okullarda öğrenci, daima öyle cazip çalışmalar arasında sürüklenip durur ki, birlikte yaşadığı öğretmenlerinden öyle örnekler çıkar. Bu özgürlüğü kötüye kullanmaya, ender teşebbüs eder.

"Yeni Okul" akımının başlangıcı Doktor Lietz'dir. Bu zat, ilk yeni okulunu 1897'de Almanya'da Hartz dağlarının en güzel bir yerinde İls kenti kenarında kurmuştur. Başka ülkelerdeki İngiltere'deki, İsviçre'deki Fransız'daki yeni okullar, Dr.Lietz'in okuluna iki ilkelere uygun olarak kurulmuştur.

"Yeni okullar, genellikle, kentlerden uzak kırlarda, ormanlı, sululu yerlerde kurulmuşlardır.

Buralarda öğrenciyi, bütün anlamıyla, aile ve toplum yaşamına hazırlamaya özen gösterilir. Bu okullarda aile yaşamı hüküm sürer. Öğretmenler, öğrenci için birer dost, birer baba gibi hareket eder, onlarla birlikte çalışır, birlikte oynar, birlikte gezeler. Yeni okulların Almanca adı bu esasları pek açık olarak gösterir: Land-Erziehungsheine. Bu ad, "Kır-Eğitim-Aile Yurdu" sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur.

1911'den 1935'lere kadar "yeni okul"ların iki önemli ilkesi olan "kendi kendini yönetim" ile "kendi kendine etkinlik" ilkelerini konu olarak alan pek çok yayın yapılmıştır. 1923'te İstanbul'da çıkan "**Muallimler Mecmuası**"nda Dr.Halil Fikret Kanad'ın, Dr. Sabri Bey'in Ali Haydar Taner'in, daha sonraları da Sadrettin Celâl Antel ve Hıfzırahman Raşit Öymen'in bu konularda dikkate değer yazıları yayımlanmıştır. Bunlardan İstanbul Kız Öğretmen Okulu Tabiat Bilgisi öğretmeni ve doktoru Dr.Sabri Bey, Prens Sabahattin Bey'in Türkiye'de temsil ettiği **Sciences Social** okuluna mensuptu. O zaman bu eğitimcimizin çok değerli uyarıları olmuştur: "Eğitim sistemi, hiçbir genci tarımda, sanatta ve ticaretle işe iktidatçı bırakmaz. Bu sistem, meyva vermeyen bir ağaca benzer... Eğitim yöntemimiz, 15 Temmuz 1921'de toplanan Maarif Kongresi'nin kapanış konuşmasını yapan Bakan Hamdullah Suphi (Tanrıöver), çiftçi ve işçi çocuklarının ilk ve ortaöğretim okullarında aile meşetlerine (yaşama ve geçim durumlarına uygun) bir eğitim görmeleri gerektiğini belirlemiştir. Bakan, ayrıca, o tarihte Anadolu'da bulunan Amerika okullarının marangoz, demirci, tenekeci, boyacı, terzi... gibi mükemmel esnaf yetiştirdiklerini, bu önlemleri almazsak, bunların Anadolu ekonomisine egemen olacaklarını da eklemiştir. (Öymen, Hıfzırahman Raşit, B..1977, s.236-237 Atatürk Konferansları: VI, 1973-1974'ten ayrı basım)

8 Mart 1923'te de, Bakan İsmail Safa (Özler) zamanında yayımlanan ve "Maarif Misaki" adı ile bilinen bir genelgede de, "Gençliği, çalışmak fikri ve üretim amacı ile yetiştirmek ve onlara üretim araçlarını vermek mesleğini izleyecekleri... Her dersliğin yanında küçük bir atelye (darülmesai) bulandırmak... Fransızların 'Yeni Mektepler' dedikleri ameli ve tedarisi mekteplere yaklaşılabilecek programlar hazırlamakta gecikilmeyecektir." deniyordu. (Binbaşıoğlu, A.g.e., s.487, 489 ve 491)

Bu arada, Heyet-i İlmiye (Bilimsel Kurul) kararları ile Mustafa Rahmi (Balaban)'ın 1928'de çıkan "Dört Bucakta Mektepçilik" adlı eserini de hatırlamak gerekir. Bu eserde, belli başlı ülkelerdeki "ileri okulluluk" hareketleri ta-

nitilmiştir.

Bu kısım 1. sütünün devamıdır. Sayfa altına

olumlu

köy öğretmen okulları açıldı. Yine buralardan alınan sonuçlara göre de, Bakan Hasan Ali Yücel zamanında 1939'da toplanan 1. Milli Eğitim Şûrasında bu uygulamanın genişletilmesi yolunda karar alınarak 1940 yılında 3803 sayılı yasa ile Köy Enstitüleri kuruldu.

5. Köy Enstitülerinin Amaçları:

Köy Enstitüleri Kanunu'nun gerekçesine göre, köy enstitüleri, köylünün okutulması ve iyi bir üretici durumuna getirilmesi için kurulmuştur. Bunun için geleceğin köy öğretmenlerini, göreceği hizmetin gereklerine göre, uygun şekil ve koşullar altında yetiştirmenin gerekli olduğu belirtilmiş ve "hiç olmazsa, öğrencilerin yeme-içme (iaşe) gereksinimini karşılayacak biçimde yönetmek ve böylece, masraflarını azaltarak, Devlete yük olmayacak hale gelmelerini sağlamak" şeklinde ifade edilmiştir.

1942 yılında çıkan 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nun 10. maddesinde de mezun olacak öğretmenin gittiği okullarda yapacağı ödevler belirtilmiştir. Burada öğretmene öyle işler yüklenmiştir ki, bunu, eski anlayıştaki bir öğretmen ve okul yapamaz: Köy okulu toparağının işlenmesi, işliğin kurulması, köylülerin de yararlanabileceği bir şekle sokulması, eğitim ve öğretimi, etkinlik ve kendi kendine yönetim ilkelerine göre yapmak, ayrıca köy halkının da ulusal kültürünü yükseltmek, köyün ekonomik yaşamını geliştirmek, ürünlerini değerlendirmek... gibi ekonomik ve toplumsal işler vardır.

Böylece, Köy Enstitüleri, Batı'daki yeni okulların yapıtlarının ve yapmak istediklerinin ötesinde, yalnız öğrenciyi yaşamın gereklerine göre yetiştiren ve geliştiren birer kurum değil; aynı zamanda, çevresindeki toplumun ekonomik ve toplumsal yaşamını etkileyecek birer kurum olarak kurulmuşlardır.

Böyle bir okul, G.Kerschensteiner'in düşünülüp de gerçekleştirilemediği (etkin öğretim içinde öğretmen yetiştirme) de gerçekleştirilmiştir. O, mevcut okulların iş okuluna dönüştürülmesindeki en büyük engellerden birinin "öğretmenlerin böyle bir anlayış içinde yetiştirilmemiş" olduğunu söylüyor ve bundan yakınıyordu. Çünkü, ona göre, o günkü öğretmen okulları, diğer okullar gibi, öğrenciye sürekli kitap bilgisi yutturan ve böylece, kafaları tıkabasa dolduran kurumlardan başka bir şey değildir.

Köy Enstitülerinin ilk programının 1943'te yayımlanmasında, köye gidecek öğretmenin bu ödevlerinin iyice belirgin hale gelmesinin beklenilmiş olacağı düşünülebilir. Bunlar iyice belirlenmeden, iyi bir program yapılamazdı.

Buraya kadarki açıklamalardan anlaşılacak üzere, Köy Enstitüleri, en az II. Meşrutiyetin başından 1940'a kadar 25-30 yıllık çabaların bir sonucu olarak, dünya eğitim standartını yakalamak için kurulmuştur. Öğrencisini köyün içinden almak ve köyün kalkınmasına hizmet etmek gibi kendine özgü, yeni öğeleri de içeriyordu. Bu nitelikleri ile bu kurumlar, gelişmekte olan ülkelere örnek olmuştur.

6. Köy Enstitülerinin Öğretim Programları

di asıl konumuza geliyoruz.

A. Köy Enstitülerinin İlk Öğretim Programı

1943 yılında yayımlanmıştı. 1947 yılında değişikliğe uğradı. 1953 yılında da öğretmen okulu programları ile birleştirildi. Böylece üç program uyguladığı söylenebilir. 1940-43 arasında da Bakanlığın gönderdiği genelgeler doğrultusunda her okul, kendi programını kendisi yapmıştır.

Köy Enstitüleri yasası kabul edilmeden önce, Kızılçullu ve Çiftelerdeki köy öğretmen okulları da Bakanlığın yönergeleri doğrultusunda kendi programlarını kendileri yapmışlardır. Bunlardan Kızılçullu'dakinin programı, 1940 yılında, okulun müdürü M.Emin Soysal tarafından "Kızılçullu Köy Enstitüsü Sistemi" adıyla yayımlanmış bulunan 288 sayfalık bir kitapta vardır.

Bu kitaptan anlaşılacağına göre, programın gerekçesi, köy enstitüleri yasanın gerekçelerini andırmaktadır. Yalnız burada "klasik yöntemlerden ayrılma zarureti" başlıklı bir madde de vardır. (Soysal, M.E. Emin. **Kızılçullu Köy Enstitüsü Sistemi**. İzmir:Marifet B., 1940, s.83-85) Burada, okulun köy kalkınmasına hizmet etmesi yanında, bütün okullarımızda yarımsal niteliği olan **doğal yöntemler**, yahut **verimli çalışma yöntemleri** kullanmak gerektiğinde, iddialı bir biçimde ortaya konmaktadır. Bu konunun da gözardı edilmemesi gerekir. Bugünkü sorunumuz budur.

B. 1943 Tarihli Öğretim Programı:

Programda bütün dersler üç grupta toplanmıştır: beş yıldaki ders sayısı:

1. Kültür dersleri (114 hafta),
 2. Tarım dersleri ve çalışmaları (58 hafta),
 3. Teknik dersler ve çalışmaları (58 hafta),
- Ayrıca beş yılda 30 hafta tatil yapılacaktır.

Kültür dersleri şunlardır: Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, tabiat ve okul sağlık bilgisi, elyazısı, resim iş, yabancı dil, beden eğitimi ve ulusal oyunlar, müzik, askerlik, ev idaresi ve çocuk bakımı, öğretmenlik bilgisi: Toplubilim, iş eğitimi, çocuk ve iş ruhbilimi iş eğitimi tarihi, öğretim yöntemi ve uygulama.

Tarım ders ve çalışmaları: Tarla tarımı, bahçe tarımı: Fidanlık, bahçecilik ve sebzeçilik bilgisi, sanayi bitkileri tarımı, zootekni, kümes hayvanları bilgisi, arıcılık, ipek böcekçiliği, balıkçılık ve ürünleri, tarım sanatları.

Teknik dersler ve çalışmalar: Köy demirciliği; Nalbantlık, motörcülük, Köy dülgerliği, köy yapıcılığı: Tuğlacılık ve kiremitçilik, taşçılık, kireççilik, duvarcılık ve sıvacılık, betonculuk, kızlar için köy, ev ve el sanatları. (M.E.B., Köy Enstitüleri Öğretim Programı, Ankara: Maarif M., 1943, s.1-2) Bunların hepsi, bütün Köy Enstitülerinde, aynı şekilde okutulacak değildir.

Programda yer alan bu derslerin altında şu açıklamalar vardır:

1- Köy Enstitülerinin haftalık, aylık ya da mevsimlik çalışma planları, her enstitünün özelliğine göre yapılır. Bunda, işlerin durumu, öğrencilerin seviye ve sayısı, öğretmenlerin özelliği, iş alanlarının ve araçların çeşidi, hayvanların cins ve sayıları göz önünde bulundurulur.

Görüldüğü üzere, program, son derece esnek hazırlanmıştır. İş sonuçta öğretmenler kuruluna bırakılmaktadır. Ayrıca, dersler, değişik şekillerde okutulabilmektedir:

1. Yarım gün esasına göre, 2. Bütün gün esasına göre, 3. Hafta esasına göre, 4. Olağanüstü ihtiyaçlar esasına göre. Hangi şekilde olursa olsun, okuldaki öğrencilerin yarısı kültür dersleri görürken, yarısı da tarım ve teknik derslere devam eder. Olağanüstü durumlarda, bütün öğrenci tarım ve teknik derslere devam edebilir. Fakat, bu durum, yılda üç ayı geçemez. Bu durumda kaybedilen dersler, başka bir zaman telâfi edilir. Birinci sınıfta teknik derslere bütün öğrenciler katılır. İkinci sınıftan itibaren, bu derslerde branşlaşmaya gidilir. Her öğrenci, bir sanat dalına ayrılır.

1943 Programında Amaçlar:

Bu tarihte "Millî Eğitimin Amaçları" henüz belirlenmemişti. Bakanlıkça bazı amaçlar, genelgelerle duyurulmuştu: Mütevazı, çalışkan, iyi huylu olmak; gerçeği, gerçek değerleri sevmek; adaletli olmak; ailesini, köyünü ve yurdunu sevmek; toplum çıkarlarını kişisel çıkarların üzerinde tutmak vb. (M.E.B., Köy Enstitüleri: II, 1944, s.55-56)

Ayrıca, derslerin özel amaçları belirtilmiştir. Örneğin, Türkçe dersi için: Çocuğun anlama ve anlatma yeteneğini geliştirmek, tarih dersi için topluma hizmet ruhunu ve ulusal duygusunu artırmak gibi yüce amaçlar belirlenmiştir. Bunlar, çok genel nitelikte amaçlardır. Davranışlara dönüşecek biçimde hazırlanmamışlardır. Biz bunları bugün söylüyoruz. Aslında, o zaman, bunları bilen program uzmanları yoktu.

1943 Programında Yöntemler:

Programda bazı derslerin konularının başında, amaçlardan sonra, yöntemler belirtilmiştir; bazıları da belirtilmemiştir. Bu, işin aceleye geldiğini gösterir. Yöntemleri belirtilen derslerin daha iyi işlendiği söylenebilir. Çünkü, bu derslerde, köy enstitülerinin amaçlarına uygun yönergeler vardır. Diğerlerinin öğretimi, öğretmenine bırakılmış gibidir. Öğretmen, kendisi nasıl öğrendi ise, öyle öğretme eğiliminde olduğu söylenebilir. En iyi hazırlanan programlar da, Türkçe ve Coğrafya dersleridir, denilebilir.

1943 Programı ile İlgili Bir Değerlendirme:

Abdullah Demirtaş'ın yaptığı bir tez çalışmasında şunlar saptanmıştır:

1. Yasada belirlendiği halde, öğretmen adaylarının, ilerde kentlerde de öğretmenlik yapacağı, programda dikkate alınmamıştır.

2. 4274 sayılı yasanın 10. maddesi yetişkinlere göredir. Bireysel gücü aşmaktadır. Gerçekçi değildir.

3. Bazı derslerin amaçları, çok geneldir; işevuruk değildir.

4. Eğitim felsefesi açısından doğacılık (natüralizm), yarırcılık(pragmatizm), ilerlemecilik(progressivizm) ve hatta yeniden inşacılık (reconstructionalism) gibi ileri eğitim felsefesinin izlerini taşımaktadır. (Demirtaş, Abdullah. **Köy Enstitüleri 1943 Programı ve Değerlendirilmesi**. H.Ü. Eğitimde Bilim Uzmanlığı Tezi, 1970, s.133-139)

Köy Enstitülerini kuranlar, bunun (köy enstitülerinin) bir gerekçesi olarak da "**Klasik metotlardan ayrılma zaruretini**" göstermişlerdir. (Soysal, A.g.e., 1940, s.83-85)

3- Köy Enstitülerinin çok benimsediği ve uyguladığı "etkinlik" ya da "iş" ilkesi, öğretim yöntemi olarak, kendini **gözlem, deney gösteri (demonstrasyon), dramatizasyon, yaparak ve yaşayarak öğrenme** gibi somut yöntemlerde göstermiştir.

4- Bu ilke ve yöntemler, köy enstitülerinde olduğu gibi, bugün ~~ülkeler~~ ^{ülkeler} çeşitli öğretim alanları da "**çok amaçlı okul**" ya da "**modern okul**" (İngilizce'de **Comprehensive school**) şeklinde kendini göstermektedir. 1900'lerin "yeni okulları" dünyada bu sonucu doğurmuştur. Köy enstitüleri deneyiminin de böyle bir sonucu doğurması beklenir. Çok amaçlı okullarda, çevrenin ve öğrencilerin gereksinimlerine göre, değişik programlar -etkinlik ilkesine göre- değişik yöntemlerle uygulanabilir. Yeter ki, bu işte görevlendirilecek öğretmenler, böyle bir bilinçle yetiştirilmiş olsun; biraz da Bakanlık, buna imkân sağlayacak bir düzenleme girişiminde bulunsun.

Sorulursa cevap vermek üzere yanımda bulundurduğum bir belgeden alıntı yaparak "**Çok Amaçlı Okul**" konusuna, konuşmam basılmaya giderken şu eklemeyi yapıyorum:

Vaktiyle Bursa Eğitim Enstitüsü'nde birlikte çalıştığımız arkadaşım Selâhattin Başlıplikçi (Eski Ortaöğretim Genel Müdürlerinden), bir ara İngiltere'de Öğrenci Müfettişliği görevinde de bulunmuştu. İngiltere'de çok amaçlı okulların nasıl çalıştığını ondan rica ettim. Bana gönderdiği ~~metin~~ ^{metin} bir kısmını, teşekkür duyularıyla aşağıya alıyorum:

"Çağımızın en gelişmiş okulları olarak **çok amaçlı okullar** gösterilmekte, bu okullar, yeteneklerin, rehberliğe dayalı olarak açığa çıkarılmasını sağlamakta ve buna göre eğitim mesleklerine yöneltilen görevlerini yerine getirmektedir. Yetenekleri ortaya çıkarıp mesleklerine yöneltilen insanların başarı oranları arttığı gibi, yaşantılarından da mutluluk duydukları kuşkusuzdur.

"Anlaşılabileceği gibi, çok amaçlı okullarda öğrenciler, rehberlik büroları tarafından, eğitim biliminin gereklerine göre, çok iyi izleniyorlar. Öğrenciler hakkında değerlendirme grafikleri, ölçümler, yapıp izleniyor; öğrencilerin hangi alanlarda hızlı ve başarılı gelişme gösterdikleri saptanıyor. Başarılı olduğu alanda teşvik ve yardım gören öğrencinin, başarısız olduğu alanlardaki öğrenim yükü azaltılıyor. Bunun sağladığı en büyük yarar, öğrencinin zamanının çoğunu yetenekleri doğrultusunda harcıyarak, kısa zamanda daha çok bilgi ve beceri kazanarak, hızlı bir gelişme gösterebiliyor. Bu durumda, öğrencinin daha çabuk sınıf atlama imkânı sağladığı ve yetenekli gençlerin, daha kısa zamanda topluma yararlı hale geleceği bir gerçektir.

"Çok amaçlı orta dereceli İngiliz okullarında mesleğe yöneltilen öğrenciler, mesleklerinde, bir üst yüksek öğrenim okuluna, üniversiteye, politeknik okullarına girme hakkına sahiptirler. Bu suretle, mesleklerinde yüksek öğrenim gören gençler, başarılı ve yetenekli birer eleman olurlar.

"Mesleğe yöneltilmekle birlikte, yetenekleri sınırlı olan ve bir üst öğrenim kurumunun programlarını izleyemeyeceği anlaşılan öğrenciler de, kazandıkları meslek ile hayata atılırlar ve bu suretle, orta sınıf iş alanlarının elemanları olurlar. Bizde olduğu gibi, üniversiteye giremeyen, mesleksiz bir ordu teşkil etmezler.

"İngiltere'de çeşitli bölgelerde açılmış çok amaçlı okulların yeni açacağı dallar (bölümler), çevre isteklerine ve çevre zenginliklerine dayalı olarak açılırlar. Böyle bir okulun, kömür madenleri bölgesinde olması nedeni ile, "madencilik bölümü" nün açıldığını biliyorum. Böyle bir dalın ilk yıl dersleri, ders yılı sonunda, diğer madencilik okullarından gelen gözlemcilerin de bulunduğu bir sempozyumda değerlendirildi. Bu sempozyumda, programlar ve öğrencilerin başarı durumları tartışıldı ve son da okulda bir "madencilik bölümü" açılmasına karar verildi. Hazırlanan olumlu "öğretim programı denemesi raporu" bölge okullar komisyonu (bir tür bölge eğitim mü-

dürlüğü) tarafından, bir öneri olarak, Bakanlık'a gönderildi. Öneriyi Bakanlığın kabul etmesiyle, okulda madencilik bölümünün açılması sağlandı.

"Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, çok amaçlı okullar, toplumun ihtiyacına, bölgenin ekonomik kaynaklarına göre, okulda deneme sınıfları açarak öğretim programlarını geliştirme ve yeni dallar açma işlemlerini de kendileri üstlenebiliyorlar"

Bizde de açılmış çok amaçlı okullar var ama, hem sayıları az, hem de bu tarzda bir yetkiye sahip değiller.

5- Öte yandan, **öğrenme psikolojisi**, bize "etkili öğrenme"

alı verilebilecek öğrenme yönteminin, bir devinimle (hareketle) birlikte yapılan "**uyaran-tepki bağlantısı**" ile gerçekleştiğini göstermiştir. Yalın şartlandırma yöntemiyle öğrenen kişi, genelde edilgin bir durumda olduğu halde, bir devinimle yapıldığında, kas hareketi, düşünme ve yargılama sonucu, **etkin** bir öğretim oluşmaktadır. Bu yolla öğrenilen bilgi ve beceriler, **da-ha kalıcı** olmaktadır. Bunun için biz, **Guth-**

rie'nin dediği gibi, **ne yaparsak onu öğreniriz ve biz, yaparak öğreniriz.**

Bu sözlerimize biraz açıklık kazandıralım:

Çok yalın bir örnek veriyorum. Çocuğa "pencere" yazısını öğretmek istiyoruz. Pencere yazısını "pencere"nin üzerine koyarsak, çocuk, gelip gittikçe onun "pencere" demek olduğunu zamanla öğrenebilir. Pencerenin kendisi olmadığı halde, o yazıyı görünce "pencere" olarak okuması bunun kanıtıdır. Bu bir şartlandırma olayıdır. Ama bu yazıyı, aynı zamanda, çocuğun kendisi de yazarsa, o zaman bunun öğrenilmesi, **daha kolay ve daha kalıcı** olur. Burada, "**öğrenmeyi**" sağlayan öğrenilmesi; **daha kolay ve daha kalıcı olur.** Burada, "**öğrenmeyi**" sağlayan önceki olaya (şartlandırma olayına) bir **devinim** eşlik etmiştir. "**Yaparak öğrenme**" yönteminin psikolojik açıklaması budur. Şimdi, sonucun da "sonuç"una geliyoruz.

Köy Enstitüleri, programları, kuramsal ve pratik çalışmalarıyla çağdaş eğitimde yer alan "**bütünlük**"; çocuk ilgi ve gereksinimlerine yer vermesiyle "**çocuğa görelik**", öğrencileri baskı altında bulundurmıyıp kendilerini ortaya koymalarına (ifade etmelerine) olanak sağlamakta "**özgürlük**"; öğrenme etkinliklerini üretimsel değer taşıyan iş ve çalışma alışkanlıkları kazandırmaya yer vermekle "**etkinlik**"; birlikte çalışmaya, çevreye ve topluma hizmet etmeye yönelik etkinlikleriyle "**toplumsallaşma**"; kişinin kendi gizilgücünü (potansiyelini) ortaya çıkararak, yeti ve yeteneklerini geliştirmesine olanak sağlamakta "**biyresellik**"; okulda kendi kendini yönetme davranışlarıyla "**demokratik eğitim**" ilkelerini öngörmüş ve uygulamıştır. Şimdi, şu ~~grada~~ ^{grada} bir ilköğretim okulu var. İleride de bir lise. Birisi çıkıp da, bu ilkeleri uygulasa, bu bir suç sayılamaz.

Kuruluş yıllarının olumsuz koşulları altında alınan bazı sonuçlar -eleştiri konusu yapıldığı gibi- yeterli olamamışsa, bunların nedenleri üzerinde durup eksikleri ve yanlışları düzeltilerek gelişmeleri sağlanabilirdi. Nitekim bu, 1947 programıyla bir ölçüde yapılmıştı. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir şey, tam olarak kurulamaz. Köy Enstitülerinde uygulanan ilke ve yöntemler, görüldüğü üzere, bilimsel ya da evrensel bir nitelik taşımaktadır. Aslında bunlar, eğitim sistemimizde yer alan bütün okulların program ve yönetmeliklerinde de vardır; fakat, uygun ortam ~~olmaması~~, ^{olmaması} yeter derecede yetişmiş eleman bulunmaması gibi nedenlerle uygulanmamaktadır. Okullarımızın eğitim ve öğretim ilke ve yöntemlerinden önceki en önemli sorunu 60-70 kişilik kalabalık sınıflardır. Bu kadar kalabalık sınıflarda, en iyi ilke ve yöntemler de olsa, uygulanamaz.

Bu ilke ve yöntemler, çocuk ve öğrenme psikolojisinin bir gereği ve toplum kalkınmasına yönelik "toplumsal bütünleşme" sağlayıcı bir okul anlayışının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi karşısında çocuğun eğitim ve öğretimini, doğal ilke ve yöntemlere göre yapamaz hale gelen aile, bunları içeren "toplumsal okula" muhtaç olmuştur. Bugün "bilgi çağı" adı verilen yeni bir çağın eşiğindeyiz. Toplum değiştikçe eğitimde de, yine buna uygun, yöntem değişiklikleri olacaktır. Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür eder, saygılar sunarım.

(Abce, Nisan 1998, Sayı: 140) ⁵⁻¹¹⁻¹⁶ ve

Haziran 1998, Sayı: 142'de düzeltme)